
NICOLAE BĂLCESCU ȘI PROBLEMA AGRARĂ

APOSTOL STAN

Personalitate remarcabilă, care s-a afirmat în numeroase domenii de activitate, dar mai ales prin elaborarea unei doctrine democrat-revoluționare și prin participarea efectivă la lupta pentru răsturnarea regimului feudal, N. Bălcescu se numără printre românii care au semănat idei dintre cele mai înaintate de progres social și libertate națională. El are o contribuție hotărâtoare în conceperea unei căi adecvate de lichidare a orânduirii feudale și de transformare a relațiilor agrare și a structurii proprietății funciare în concordanță cu necesitățile stringente de dezvoltare social-economică, politică și națională a poporului român. În același timp, Bălcescu este un revoluționar care militează pentru concretizarea programului de promovare a progresului social. Sub aceste raport, el se distinge nu numai printr-o activitate neobosită de formare a unei opinii publice antifeudale în rîndul unor intelectuali și oameni politici din sînul burgheziei și boierimii liberale, ci și printr-o acțiune perseverentă în timpul evenimentelor din 1848 pentru rezolvarea problemei agrare pe temeiul programului revoluționar.

Concepția democrat-revoluționară a lui N. Bălcescu privind modalitatea de realizare a progresului social în țările române reflecta în chipul cel mai adecvat necesități imperioase de înnoire, generate de caracterul anacronic, feudal, al structurii social-economice și politice. Situația apăsătoare creată îndeosebi țărănimii dependente prin numeroasele prestații în muncă, în natură și în bani ¹ a ascuțit contradicțiile social-politice și a împulsionat frămîntările și mișcările sociale împotriva regimului regulamentar ². Starea aceasta de neconțință frămîntare și agitare, precum și poziția materială și morală deplorabilă a maselor țărănești au atras atenția tuturor oamenilor luminați

¹ Vezi Apostol Stan, *Exploatarea țărănimii muntene sub Regulamentul Organic (pînă la revoluția din 1848)*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. III, Buc. Edit. Academiei, 1963, p. 457—487.

² *Idem*, *Forme de luptă a țărănimii muntene sub Regulamentul Organic, pînă la revoluția din 1848*, în „Revista Arhivelor”, IV (1961), nr. 2, p. 92—110; vezi și G. Z a n e, *Mișcarea revoluționară de la 1848 din Țara Românească*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. III.

din țările române asupra existenței unei grave probleme agrare. Esența soluționării ei consta în găsirea unei modalități de eliberare și propășire a celei mai numeroase părți a societății românești, țărănimea dependentă. Meritul excepțional al lui N. Bălcescu este acela că, spre deosebire de o bună parte a boierimii preocupată de consolidarea privilegiilor de clasă, a căutat o soluție pentru problema agrară de pe poziția intereselor generale ale poporului român. Ținând cont de situația politică a țărilor române, de locul, ponderea demografică și rolul economic al țărănimii dependente, N. Bălcescu a văzut în emanciparea și împrumietărea acesteia un deziderat național primordial. Rezolvarea problemei agrare în acest sens era o condiție indispensabilă care garanta dezvoltarea și afirmarea națiunii române pe calea progresului social, a unității și independenței statale.

N. Bălcescu afirma că rezolvarea problemei agrare decurge din nevoia de „a salva țara de la o ruină apropiată și inevitabilă”, deoarece regimul social regulamentar era întemeiat pe un sistem de relații vicioase care „macină populația rurală a Principatelor”³. Tot astfel, el sublinia că perpetuarea regimului regulamentar și implicat a dreptului feudal asupra proprietății funciare echivala cu condamnarea „membrilor desmoșteniți ai societății”, respectiv a țărănimii dependente, la o stare de mizerie și ignoranță. Dar motivul principal care îl determina pe N. Bălcescu să lupte neabătut pentru dizolvarea relațiilor agrare feudale și crearea unui sistem nou de proprietate îl reprezenta preocuparea de dezvoltare și afirmare a națiunii române.

Punând problema realizării unor prefaceri sociale adânci, N. Bălcescu vădea preocuparea de a interesa clasele de jos ale societății în „apărarea și fericirea patriei comune”. Din aceste considerente, el afirma necesitatea de a lumina și ridica „poziția soțială a claselor de jos, dându-le drepturi deopotrivă și îmbunătățind mult starea lor materială”⁴. Este semnificativă, sub acest unghi de vedere, aserțiunea lui N. Bălcescu prin care arată că „o naționalitate nu e sigură de dînsa, nu poate să scape de ambițiile străine și să se apere în contra a orice năvălire” decît atunci cînd toți locuitorii vor fi legați de glia străbună printr-o anumită stare economică. Numai o societate întemeiată pe o situație relativ mulțumitoare și a membrilor ei dezmoșteniți poate constitui o națiune, deoarece ea nu mai este dezmembrată de grave contradicții interne. În aceste condiții, națiunea nu mai poate cădea pradă forțelor opresoare externe, deoarece toți membrii ei „au interes văzut, pipăit, strîns legat cu acela al țării”⁵. Se observă, astfel, că prin soluționarea problemei agrare, N. Bălcescu tindea să ajungă la diminuarea gravelor contradicții sociale care măcinau societatea românească la jumătatea secolului al XIX-lea, militînd pentru constituirea unei noi baze social-economice menită „a înfrăți deosebitele clase ale societății”. Sarcina aceasta era stringentă pentru români,

³ N. Bălcescu, *Question économique des Principautés Danubiennes*, în *Opere*, tom. I, partea a II-a, ed. G. Zane, Buc. 1940, p. 6.

⁴ Idem, *Despre starea soțială a muncitorilor plugari în Principatele române în deosebite timpuri*, în *Opere*, tom. I, p. 198.

⁵ Idem, *Despre împrumietărea țăranilor*, în *Opere*, tom. I, p. 272.

deoarece ei continuau să trăiască în mai multe formațiuni statale și sub dominația unor imperii feudale vecine. Bălcescu atrăgea atenția că națiunile care permit unui mic număr de cetățeni să-și întemeieze puterea și bunăstarea pe robirea gloatelor sînt sortite pieirii. Din aceste motive, el afirma fără echivoc că pentru a avea o patrie și o naționalitate „este de neapărată trebuință a face pe țaran proprietar”⁶.

Bălcescu denunța falsa concepție liberală care se manifesta în Țara Românească în epoca regulamentară. El combate afirmațiile unor boieri despre necesitatea ca problema agrară să fie rezolvată pe calea „ajustării” relațiilor dintre țărănimea clăcașă și stăpînii de moșii pe temeiul actului de emancipare din 1746. Susținătorii acestei concepții puneau la baza argumentării lor un paragraf al art. 144 al Regulamentului Organic, introdus în ediția din 1847 a acestei legiuri, care teoretic declara că „precum este proprietarul stăpîn cu desăvîrșire pe al său pămînt, asemenea este și sateanul sălășluitoar pe moșie de alt proprietar iarăși cu desăvîrșire slobod, de este acum aproape de un veac”⁷. Utilizînd în interesul ei exclusiv această prevedere, o parte a boierimii conservatoare urmărea abolirea relațiilor statuate de noua legiuire și recunoașterea dreptului ei absolut asupra întinderii integrale a domeniului funciar. Bălcescu denunță în chip viguros o asemenea concepție și consideră că în cazul în care ea ar fi concretizată ar avea ca efect deposedarea țaranului de dreptul său de folosință asupra moșiei. Un asemenea sistem ar fi fost deosebit de dăunător pentru progresul țărilor române, deoarece inexistența unei dezvoltate economii industriale, capabile să stimuleze lupta pentru prefaceri sociale mai adînci, ar fi permis consolidarea forței economico-politice a boierimii. În același timp, majoritatea populației țării ar fi fost proletarizată, țărănimea fiind sortită să opteze între „dreptul de a muri de foame” sau „libertatea de a suferi condițiile proprietarilor”⁸.

Dovedindu-se de timpuriu un animator nu numai al dezbaterilor teoretice în problema agrară, ci și al luptei efective pentru ridicarea stării materiale și morale a țărănimii dependente, N. Bălcescu se încadrează în mișcarea de eliberare socială și națională, înainte chiar de a atinge vîrsta majoratului. În 1840, el participă activ la organizarea mișcării revoluționare inițiată de Dimitrie Filăpescu și Eftimie Murgu, împins de dorința de a curma „suferințele tot mai mari ale poporului”, dar mai ales de intenția de a soluționa „grava chestiune dintre proprietari și țărani dezbătută de atîtea secole, dar rămasă mereu nerezolvată”. N. Bălcescu împreună cu ceilalți frunțași ai mișcării din 1840 hotărîseră să declare pe sătenii „franc-tenacieri, cu drept de moștenire pe pămîntul stăpînit”. Ei urmau a fi îndatorați să plătească stăpînului de moșie „în locul unei rente în muncă silită cu ziua sau cu lucrul” o rentă în bani, fixată o singură dată, în funcție de pămîntul acordat pe veci, „prin contract emphyteotic și întemeiată pe valoarea actuală a pămîntului”⁹.

⁶ N. Bălcescu, *Despre împroprietăvirea țăranilor*, p. 276.

⁷ Vezi *Regulamentul Organic*, București, 1847, p. 85.

⁸ N. Bălcescu, *Question économique...*, în *Opere*, tom. I₂, p. 69.

⁹ *Ibidem*, p. 53.

Insuccesul tentativei de dezlănțuire a unei acțiuni revoluționare în 1840 nu pune capăt activității lui N. Bălcescu în vederea rezolvării problemei agrare. Eliberat din închisoare, el continuă să adâncească preocupările teoretice în această direcție și să lupte pentru ca ideile sale social-economice să fie împărtășite de fruntașii acțiunii pentru progres social. Totodată, Bălcescu militează pentru protejarea țărănimii față de ilegalitățile atit de răspândite în epoca regulamentară. În mai 1844, el combătea poziția boierilor conservatori din Sfatul administrativ extraordinar care susțineau necesitatea perceperii de la săteni a unor noi contribuții pecuniare, în vederea acoperirii sumelor de bani din „cutiile satelor” deturnate de funcționari venali¹⁰. Bălcescu mai cerea amicilor săi politici cu o anumită influență printre elementele boierimii liberale să acționeze pentru crearea în cadrul Adunării obștești a unui curent de opinie care să manifeste interes față de rezolvarea unor grave probleme sociale ale Țării Românești¹¹.

Preocupat tot mai insistent de găsirea unei modalități de soluționare a problemei agrare în condițiile unei societăți românești în care burghezia era slab dezvoltată, iar boierimea — deși restrânsă ca număr — prin forța economică și poziția politică era atotputernică, N. Bălcescu scrie în 1846 lucrarea *Despre starea soșială a muncitorilor plugari în deosebite timpuri*¹². El surprinde problema agrară în diferitele ei ipostaze și o trata mai ales sub raportul relațiilor sociale în epoca dintre reformele lui C. Mavrocordat și Regulamentul Organic. Constatînd „o prigonire înverșunată de mai multe veacuri a claselor de jos de către clasele de sus”¹³, el demonstrează că reformele de la jumătatea secolului al XVIII-lea n-au reușit să lichideze, în practică, starea de dependență, datorită lipsei de pămînt a țăranului. După N. Bălcescu, starea de dependență era „o urmare neapărată a clăcii”¹⁴. Din aceste motive, Bălcescu propunea soluții radicale pentru lichidarea unei asemenea stări de lucruri, activitatea sa în această direcție desfășurîndu-se în cadrul acțiunii în vederea pregătirii revoluției din 1848.

Bălcescu are un rol dintre cele mai importante în elaborarea programului agrar și înscrierea lui printre revendicările fundamentale formulate de revoluția din 1848 din țările române. În discursul prilejuit de sărbătorirea a 25 de ani de la întemeierea Academiei, M. Kogălniceanu arăta: „În 1846 Bălcescu a publicat în „Magazinul istoric” lucrarea sa asupra stării sociale a muncitorului plugar în statele române, în care fiecare frază este un strigăt la cer, în favoarea nenorociților asupriți... Cuvintele lui Bălcescu în curînd aveau să pună chestiunea la ordinea zilei. Toate spiritele luminate, toate inimile fierbinți își însușiră soluționarea chestiunii ca un țel nobil al activității vieții lor”¹⁵. Bălcescu a militat să-și convingă contemporanii, precum

¹⁰ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV (*Correspondență. Scrisori, memorii, adrese, documente, note și materiale*), ed. critică de G. Zane, Buc., Edit. Academiei, 1964, p. 53.

¹¹ *Ibidem*, p. 69.

¹² Vezi N. Bălcescu, *Opere*, tom. I₁.

¹³ *Ibidem*, p. 198.

¹⁴ *Ibidem*, p. 195.

¹⁵ M. Kogălniceanu, *Opere alese*, Buc., ed. Gabriel Drăgan, 1940, p. 293.

și pe amicii săi politici despre dreptul țărănimii clăcașe la pământ, invocând în acest sens caracterul condiționat al proprietății funciare din Principatele Române. Bălcescu arată că Regulamentul Organic, conformându-se într-un anume sens legiurilor precedente, recunoaște stăpînului de moșie „un drept absolut, total” doar asupra unei treimi din moșie ¹⁶. Restul de două treimi din aceasta este atribuită sătenilor în folosință, regim care le conferă chiar un drept de coproprietate. ¹⁷ În această privință, el subliniază că, în fapt, fiecare moșie are doi proprietari: stăpînul de moșie și țăranul posesor. El ajunge astfel la concluzia că prin folosința îndelungată a unei întinderi de pământ săteanul și-a dobîndit chiar un drept de a deveni proprietar pe această tenură. În temeiul unei asemenea afirmații, Bălcescu socotește că emanciparea și împrumietărirea clăcașilor urmau a se efectua prin răscumpărarea de către aceștia a rentei, ei rămînînd apoi stăpîni desăvîrșiți pe pămîntul atribuit în folosință ¹⁸.

Elaborată teoretic îndeosebi de N. Bălcescu, concepția privind soluția de rezolvare a problemei agrare urma a fi transpusă într-un program de acțiune. În legătură cu aceasta, trebuie menționată activitatea deosebită de pusă de N. Bălcescu printre membrii societății secrete „Frăția”, pentru formularea unui program agrar în temeiul căruia să se realizeze schimbarea relațiilor sociale și a sistemului de proprietate funciară. Relevînd rolul de inițiator al lui N. Bălcescu în această privință, I. Ionescu de la Brad scotea în evidență faptul că el nu numai că „a purtat sus și cu toată demnitatea stindardul emantipației”, dar a militat pentru cîștigarea de aderenți la programul de rezolvare a problemei agrare și în celelalte provincii românești ¹⁹. Elocventă în această ordine de idei este atitudinea lui N. Bălcescu în 1846, care deplasîndu-se în Moldova, reușea să facă partizani ai acestui principiu pe I. Ionescu de la Brad și C. Negri ²⁰.

Strădaniile lui Bălcescu pentru includerea emancipării și împrumietării clăcașilor în programul revoluționar s-au intensificat după izbucnirea evenimentelor din Franța, în februarie 1848. Socotind aceste împrejurări deosebit de favorabile pentru declanșarea revoluției în țările române, N. Bălcescu ia inițiativa întoarcerii tuturor românilor în patrie, nu înainte de a discuta programul de acțiune și a-și exprima părerea în legătură cu modalitatea de soluționare a problemei agrare. În conformitate cu notele dictate de el în 1852, la insistențele lui N. Bălcescu, moldo-românii de la Paris au adoptat drept soluție pentru problema agrară „împrumietărirea țărănilor cu despăgubire” ²¹.

¹⁶ N. Bălcescu, *Question économique...*, în *Opere*, tom. I₂, p. 27.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 53.

¹⁹ Ion Ionescu [de la Brad], *Îmbunătățirea stării țăranilor*, în „Foaia de agricultură practică”, nr. 5, an. II, mai 1859, p. 74.

²⁰ *Idem*, *Agricultura română de la Brașu*, Roman, 1886, p. 24.

²¹ G. H. Georgescu-Buzău, *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea declanșării revoluției din 1848*, în „Studii”, IX (1956), nr. 1, p. 57.

Sosit în țară la începutul lunii aprilie 1848, Bălcescu își intensifică activitatea de înscriere a acestei revendicări în programul revoluționar. El ia contact cu membrii din țară ai societății secrete „Frăția“, care-i împărtășesc opiniile în privința problemei agrare. Pe o poziție similară cu aceea susținută de el în ceea ce privește necesitatea înscrierii problemei agrare în programul revoluționar se aflau Ion Ghica, Chr. Tell, C. A. Rosetti, frații Golescu etc., deși concepțiile unora dintre aceștia cu privire la natura relațiilor sociale și modalitatea concretă de soluționare a problemei agrare erau diferite. O deosebită stăruință au depus N. Bălcescu și amicii săi politici în determinarea mai ales a lui I. Heliade-Rădulescu pentru a accepta înscrierea în programul revoluționar a problemei agrare²². După vii dezbateri, revendicarea aceasta este înscrisă în program sub formula emancipării și împroprietării clăcașilor. Formula aceasta atestă existența unor divergențe de păreri în legătură cu natura relațiilor agrare și cu caracterul proprietății funciare din Principatele Române. Majoritatea membrilor Comitetului revoluționar au fost de acord cu N. Bălcescu în a recunoaște că relațiile agrare regulamentare erau de tip reudal, iar țăranimea dependentă se afla într-o stare de dependență. Ei n-au fecunoscut însă sătenilor un drept de coproprietate susținut de N. Bălcescu afirmând că întreaga moșie este proprietatea deplină a stăpînului ei, dar recunoscînd necesitatea de a se ceda sătenilor o parte din aceasta prin despăgubire.

Divergențele de opinii între N. Bălcescu și alți membri ai Comitetului revoluționar au avut ca efect înscrierea în program a problemei agrare doar sub formă principală. O limită importantă a art. 13 o reprezenta neindicarea modalității concrete de îndeplinire. Menținerea unor deosebiri de păreri mai ales între N. Bălcescu și I. Heliade-Rădulescu, nu atît asupra principiului în sine, cît mai ales asupra întinderii și manierei de constituire a fondului funciar destinat împroprietării, a făcut ca programul agrar să apară în programul revoluționar, dar mai ales în alte documente oficiale ulterioare ale conducerii revoluției, ca o promisiune. Insuficiența acestei formule avea să genereze imediat după succesul revoluției confuzii și interpretări diferite, nu numai în rîndul claselor sociale direct afectate, ci chiar în mijlocul membrilor conducerii revoluției.

Îzbucnirea revoluției la Islaz nu este urmată de măsuri concrete de soluționare a problemei agrare. Mai mult, printr-un decret dat la Craiova la 15 iunie 1848, guvernul provizoriu anunța amînarea aplicării art. 13 al programului revoluționar pînă la toamnă și subordona modalitatea lui de îndeplinire de hotărîrea Adunării Naționale²³. Poziția aceasta a nemulțumit profund pe N. Bălcescu. El aprecia că graba cu care guvernul provizoriu decidea amînarea rezolvării problemei agrare era consecința intimidării și lașității unora dintre frunțașii revoluției, dar mai ales a lui I. Heliade-Rădulescu, în fața presiunii boierimii²⁴. Bălcescu susținut de un grup restrîns de frunțași ar fi

²² Gh. Georgescu-Buzău, *Activitatea lui N. Bălcescu pentru pregătirea declanșării revoluției din 1848*, p. 61.

²³ *Problema țăranescă în Oltenia în secolul al XIX-lea*, Direcția generală a Arhivelor statului, volum întocmit de Al. Bălintescu, Buc. 1967, p. 217.

²⁴ N. Bălcescu, *Question économique... Opere*, tom. I, p. 67.

dorit ca această chestiune să fie rezolvată imediat pe calea unui decret guvernamental, care ar fi trebuit să-i facă pe săteni proprietari deplini ai loturilor atribuite în folosință. Majoritatea conducătorilor revoluției însă, ei înșiși boieri liberali și stăpîni de moșii, socoteau că maniera concretă de rezolvare a problemei agrare trebuia hotărîtă de organul legislativ al țării: Adunarea Națională. În același timp, conștienți de pericolul unei agresiuni externe, dar dovedind un exagerat spirit de circumspecție, acești fruntași întirziau aplicarea programului agrar de teamă ca printr-o acțiune pripită să nu-și înstrăineze definitiv boierimea conservatoare și să provoace astfel intervenția militară imediată a puterilor suzerană și protectoare. Considerentele acestea de politică externă nu cîntăreau atît de greu în calculele lui N. Bălcescu, într-un moment cînd forțele revoluționare interne și europene erau în plină ofensivă.

Obligat în cele din urmă să consimtă și el la amînarea rezolvării problemei agrare anunțată de guvern mai întîi la Craiova și reafirmată prin proclamațiile din 16 iunie de la București ²⁵, N. Bălcescu susține, totuși, necesitatea lichidării imediate a unor vestigii feudale care apăsau pe țărani, ca, de pildă, instituția iobăgiei sau a slujbașilor volnici. În același timp, el condamnă atitudinea guvernului provizoriu de menajare excesivă a boierimii în raporturile acesteia cu sătenii, care o dată cu declanșarea revoluției refuzau să mai efectueze prestații în contul obligațiilor regulamentare, socotindu-se stăpîni deplini pe loturile atribuite în folosință ²⁶. După eșuarea primului complot boieresc din 19 iunie, fără a neglija pericolul și iminența unei intervenții a Rusiei țariste, Bălcescu cerea insistent guvernului să facă din țărănimie baza socială determinantă a politicii sale. Afîindu-se la Focșani, el condamna noile proclamații ale guvernului pline chiar de amenințări la adresa țărănimii și arăta că în acele condiții era necesară dobîndirea sprijinului desăvîrșit al acesteia, dat fiind că revoluția era în gravă primejdie de a fi înăbușită de forțe externe ²⁷. În același timp, A. G. Goleșcu îi cerea lui N. Bălcescu să se întoarcă în capitală pentru a „apăra radicalismul cel curat” ²⁸, deoarece elementele ostile profitau de deruta unor membri ai guvernului care, acordînd credit exagerat unor știri insuficient verificate despre pătrunderea armatelor țariste în Țara Românească, abandonează Bucureștii, permițînd astfel constituirea unei caimacamii reacționare.

Bălcescu este animatorul politicii de sprijinire mai insistentă pe țărănimie, inaugurată de guvernul revoluționar după reluarea puterii politice, la începutul lunii iulie 1848. Complexitatea sarcinilor care stăteau în fața conducerii revoluției, dar mai ales necesitatea dobîndirii aportului țărănimii în organizarea formațiunilor de apărare, precum și pregătirea ei în vederea aplicării mai ales a programului agrar au făcut pe Bălcescu să-și concentreze atenția asupra organizării unei intense campanii de propagandă în lumea satelor prin intermediul unor agenți speciali: comisarii de propagandă ²⁹.

²⁵ Vezi *Anul 1848*, vol. I, p. 616.

²⁶ *Ibidem*, vol. II, p. 92.

²⁷ *Ibidem*, p. 93.

²⁸ *Ibidem*, p. 95.

²⁹ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, p. 140.

În vederea desfășurării de către aceștia a unei activități unitare, el elaborează instrucțiuni speciale, în lumina cărora urma a fi dusă campania de propagandă. Instrucțiunile puneau un accent deosebit pe ridicarea conștiinței revoluționare și a demnității naționale a țărănimii, făcând din comisarii de propagandă organele de legătură directă dintre săteni și guvern. Bălcescu se străduiește să antreneze în această acțiune cât mai mulți intelectuali de la orașe și sate și chiar țărani mai luminați. Activitatea aceasta era dirijată de un comitet special cu sediul la București, în fruntea căruia se afla N. Bălcescu. Acesta mai are, de asemenea, meritul de a fi transformat gazeta „Învățătorul satului” într-un periodic menit a ridica conștiința revoluționară a țărănimii.³⁰

Un rol incontestabil al lui N. Bălcescu îl reprezintă inițiativa de aplicare a programului agrar. Dat fiind că soluțiile revoluționare preconizate în această privință sînt respinse de cea mai mare parte a conducerii, el militează în chip insistent, după întoarcerea guvernului de la Rucăr, pentru găsirea unei modalități de realizare a unui acord cu stăpîinii de moșii pentru rezolvarea acestei chestiuni fundamentale a revoluției. Bălcescu propune constituirea unei comisii din reprezentanți ai stăpînilor de moșii și ai țărănimii clăcașe, în număr egal, aleși cîte unul din fiecare județ, de cele două clase afectate de programul agrar³¹. Bălcescu, ca de altfel și ceilalți fruntași ai revoluției, năzuia să facă din Comisia proprietății un organism de soluționare a problemei agrare. El socotea că stăpînii de moșii ar putea, în sfîrșit, să fie convinși ca prin despăgubiri să cedeze o parte din moșii pentru constituirea fondului funciar destinat împrumietării. Spre a asigura o dezbateră fructuoasă și a îndruma discuțiile pe făgașul intereselor țărănești, Bălcescu reușește să numească ca specialist și vicepreședinte al Comisiei proprietății pe moldoveanul I. Ionescu de la Brad, agronom și economist remarcabil, revoluționar cu idei burghezo-democratice și adept al emancipării țărănimii prin împrumietare.

Suspendarea dezbaterilor din Comisia proprietății la jumătatea lunii august 1848, în condițiile unor puternice presiuni externe și ale unei iminente intervenții militare străine, nu pune capăt luptei lui Bălcescu pentru înfăptuirea acestui deziderat major al revoluției. El scria articolul *Despre împrumietarea țăranilor*³², în care relua dezbateră teoretică a acestei chestiuni și justifica necesitatea social-economică, politică și națională a emancipării și împrumietării țăranilor. În același timp, el militează în vederea înfăptuirii unor promisiuni făcute țăranilor, în ciuda precipitării pericolului extern. Personalități ca Gh. Magheru și C. A. Rosetti, de pildă, sprijină o asemenea poziție, încît ele însele fac demersuri speciale în această privință pe lîngă Locotenența domnească. Gh. Magheru îndeosebi face chiar presiuni asupra guvernului, prin intermediul unor largi adunări țărănești organizate în Oltenia, spre a-l determina să decreteze, în sfîrșit, emanciparea de servituți feudale³³. În condițiile unei apropiate intervenții militare, la 11 septembrie 1848 Locotenența domnească lansa o nouă proclamație către săteni prin care reafirma

³⁰ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, p. 282.

³¹ *Ibidem*.

³² Vezi N. Bălcescu, *Opere*, tom. I, p. 271—287.

³³ *Anul 1848*, vol. IV, p. 258—260.

încă odată principiul agrar al revoluției, arătînd că neîndeplinirea lui se datora unei serii de condiții interne și externe dificile³⁴. Prin același document se decretă emanciparea tuturor clăcașilor, începînd din acel moment, dacă însă aceștia își achitaseră integral prestațiile regulamentare din acel an. Dar intrarea în capitală la 13 septembrie a oștilor otomane și apoi a celor țariste însemna lichidarea guvernului revoluționar și instaurarea unui regim de ocupație a cărui principală țintă consta în restaurarea regimului agrar regulamentar.

Arestat și apoi exilat, Bălcescu nu mai are posibilitatea să lupte în chip nemijlocit pentru rezolvarea problemei agrare. Totuși, el continuă activitatea sa teoretică și publicistică în această direcție în exil. Învățînd din experiența revoluției din 1848 la care a participat cu întregul său elan, Bălcescu desăvîrșește concepțiile sale social-economice, fixîndu-le într-o lucrare specială și definitivă: *Question économique des Principautés Danubiennes*³⁵. Lucrarea aceasta reținea în chip deosebit atenția nu numai prin aceea că oferea mișcării sociale și naționale a românilor o concepție adecvată și o soluție posibilă cu privire la modalitatea de soluționare a problemei agrare, ci și prin faptul că editată fiind într-o limbă de largă circulație europeană atrăgea atenția cercurilor progresiste din Apus asupra unor grave contradicții și anomalii sociale provocate de un sistem feudal căzut de mult în desuetudine. Ideile și concluziile fundamentale din această lucrare sînt însușite de o serie de oameni progresiști și istorici din Apusul Europei, care în scrierile lor despre țările române analizau structura social-economică, dar mai ales relațiile agrare prin prisma concepției lui Bălcescu. Ideile acestea despre caracterul relațiilor agrare și despre structura proprietății funciare din Principatele Române sînt cunoscute și de K. Marx, care-și însușește chiar aprecierea lui Bălcescu atunci cînd definește esența regimului regulamentar în Principatele Române, în monumentală operă *Capitalul*³⁶.

Tezele fundamentale ale concepției lui Bălcescu cu privire la transformarea relațiilor agrare, a structurii și naturii proprietății funciare au fost însușite total sau parțial de aproape toți luptătorii pentru progres social și libertate națională din anii luptei pentru făurirea statului național românesc. Necesitatea stringentă a rezolvării acestei chestiuni este subliniată în numeroase programe de reformare a societății românești, atît în anii care au precedat Unirea Moldovei cu Țara Românească, cît și după acest eveniment. Dar soluționarea ei are loc tocmai în 1864, în urma legii rurale elaborate sub domnia lui Cuza Vodă. În acest fel, unul din dezideratele esențiale pentru care a luptat Bălcescu se împlătuia. În ciuda unor evidente deosebiri, țărani clăcași erau emancipați de servituți și transformați în proprietari pe loturile atribuite în folosință, așa cum de altfel preconizase Bălcescu încă în timpul revoluției din 1848.

³⁴ *Anul 1848*, vol. IV., p. 294.

³⁵ Vezi N. Bălcescu, *Opere*, tom. I₂, p. 5—89.

³⁶ Vezi pe larg despre aceasta la G. Z a n e, *Marx și Bălcescu*, în „Viața românească”, XIX (1927), nr. 4, p. 46, 57; i d e m, „*Capitalul*” și relațiile agrare din Principatele române, în „Lupta de clasă”, XLVII (1967), nr. 8, p. 46, 48 passim.

